

KÉPZŐMŰVÉSZET

A LÉT TISZTELETE

Milivoj Nikolajević életmű-kiállítása

A *folytonosság* tűnik alkalmas kifejezésnek ha Milivoj Nikolajević művészetéről kívánunk beszélni. A hosszú folyamatnak a ráeső részét becsülettel végigharcolta. A „művészi megpróbáltatásokat” nemcsak kiállta, hanem éppen ebből alakította ki a vajdasági művészetnek azokat a hadállásait, melyeknek erkölcsi értékei ugyanolyan jelentősek, mint az esztétikaiak. Biztosak vagyunk benne, hogy ezek még sokáig hatnak majd.

Mérsékelt, szenvedélyektől mentes, gyakran szigorú és takarékos, az indulatot féken tartó művész. Az ősi erényekben gyökerező bizalmát a természetelvűséggel egyeztetni és kételye poétikus formát vesz föl, mely különösen a hatvanas és hetvenes években kritikai magatartásba alakul át. Szorgalma, munkaszeretete a szerb polgárisodás 18—19. századi nagy korszakára emlékeztet, pontosabban Kračun, majd Danil Dositej szellemét ismerhetjük fel egyes műveiben.

Kezdetben Nikolajevićot a polgári realizmus (mely a két századdal előbbi holland realizmusban gyökerezik) jellemezte. De nem csak őt, hanem az akadémiákat általában is, s azokat a művészeti iskolákat, amelyekben festők tanulmányait végezte. 1936-ból való önarcképe jellemzi legjobban személyét és stílusát, mely Holbein vonalvezetésére is emlékeztet. Itt az eszményi és a valóságos fonódik össze a *szép* rajzban. Önmagát őszintén, keményen, kritikusán elemzi.

A húszas-harmincas évekkel kell kezdeni, hogy megértsük azt, ami a felszabadulás után, Vajdaság művészetében történt. Az akkori fiatal képzőművész növendékeket (a háború előtt Belgrádban) két irány foglalkoztatta. Az első, a szocialista tartalmakat hordozó és az abból kialakítható realizmus valamely változata (nem volt azonos a szocialista realizmussal), a másik pedig az akkori európai művészet modern vonala, mely túlnyomóan formalista jellegű volt. Ez utóbbinak a korszerű európai életnek megfelelő (polgári) művészet kialakítása volt a célja.

Közvetlenül a felszabadulás után a szocialista realizmus korszaka következett, de ez szerencsére rövid életű volt, mert aránylag gyorsan sikerült a művészet demokratizálását a társadalmi és a technikai fejlődés modernabb formáival összekapcsolnunk. A vajdasági létnek a tudata társadalmi, gazdasági és művészeti téren is mindinkább ébredni kezdett, amihez a művésztelepek is jelentős serkentést adtak. A művészek kezdtek megismerni Vajdaságot, fölfedezni az itteni táj és az élet szépségeit. Nikolajević ennek egyik fő és kitartó propagálója volt.

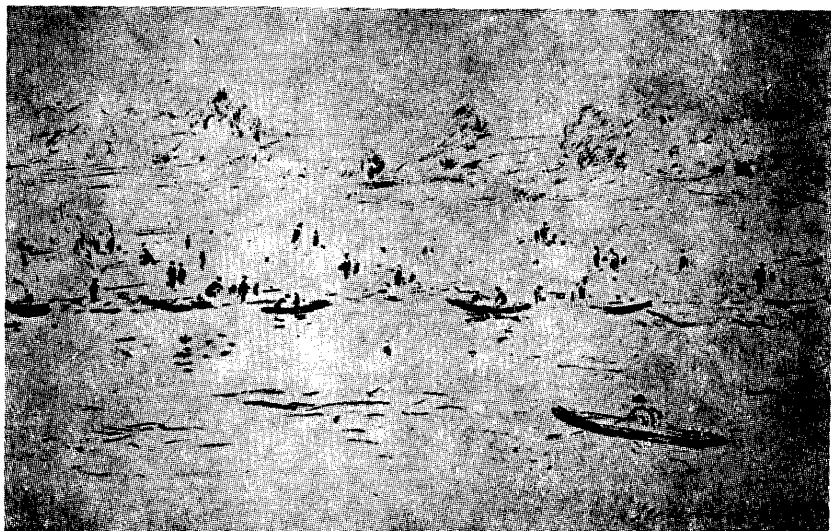
Rajzaiban és festményeiben szintetikus volt a beérő Nikolajević, ami-

Milivoj Nikolajevič: Önarokép 1933

ből egy lírai poetikus hangvételű festészet alakult ki. Ő mindig oldani kívánta a dolgokat. A „technikai forradalom” vihara azonban hozzánk is elérkezett és 1957-ben a feltámadt kételyek festőnket is válaszáut elé állítják. Látszatra háat fordított előző stílusának.

Mielőtt áttérnénk művészete új jegyeinek ismertetésére, ejtsünk szót előbbi stílusának pár vonásáról. Nikolajevičot nem a *játék* hanem a *perfekt kivitelezés* jellemezte, mely annyira könnyed, hogy játékosnak is tűnt. A perfekt kivitelezés könnyedségét rövidesen a feladatvállalás súlya lefokozta. Így Nikolajevič sohasem ment át a játékba, nem, mert mindinkább az etikai tartalom érdekelt. Ő nem naturalista és nem áb-

Milivoj Nikolajevič: Strand a Tiszán 1953

rázoló művész, hanem általános elvekben gondolkodó. Nem a fény-árny ellentéteivel fejezte ki magát, hanem „egyelvűen”.

Az avantgarde törekvések a háború előtt nehezen jutottak el Kelet-Európába, s ami eljutott, annak sem volt nagyobb visszhangja. Rövid életű volt a konstruktivizmus és a zenitizmus (1921—1926) is, a szürrealizmus pedig, amely 1924-ben nálunk kortárművészete volt a franciának, rövidesen politikai aktivitásba ment át és önmagát számolta fel. (Marko Ristić, Koča, Popović, Noje Živanović stb. voltak a főbb képviselői.) A kubizmusnak gyenge volt a hatása, de az expresszionizmusnak sem volt szélesebb alapja. A felszabadulás után, az ötvenes évek kezdetén éreztük meg, hogy a mulasztást be kell pótolni és „korszerűbb módon kell élnünk”. Az absztrakt és informel művészet szükségszerű és nagy megpróbáltatásokkal járó korszakot nyitott nálunk, melyet művészeink zömmel vállaltak. Akik nem, azok leginkább konzervatívok maradtak.

A természetelvűség védelmében festőnk nagy redukcióhoz fordult és a „legkisebb” motívumot: az úszó ágakat fedezte fel a Begán. Talán „menő tutajt” látott meg, mely átviszi a Stixen? Tény, hogy ebből alakította ki művészetét mely apollogetikus. Kezdetben a vonalakat, a „kínai írásjeleket” kérkedve fogadták... Később, amikor a vonalak foltokba szélekedtek ki... testet kaptak és „küzdőképessé lettek”, megbékéltek vele. Ez is fordulópont volt, mely a térben „kemény jelenlétével” egzisztenciális értelmet (fájdalmat) vett fel. A fájdalom nem idegen Nikolajevičtól és

Milivoj Nikolajevič: Fehér-szürke haláltánc 1980—81

bizonyos „adagban” mindig jelen van alkotásaiban. Konstitucionális eleme ez művészetének. Ami paradoxális: annyira tökéletes a technikája, hogy a játék könnyedségét juttatja eszünkbe, de művészete mégsem játékos, hanem éppen ellenkezőleg, némelykor tragikus hangú. Erre érdemes külön felfigyelni. Az úszó ágak szabálytalan vonalaiból alakította ki absztrakt informeles formáit. Elve a jelen időért való küzdelem, ami nem más, mint a változtatás akarása és a szembeszegülés „megtörténése”.

Nikolajevič tulajdonképpen feláldozta művészeti múltját. Azonban ő, aki annyira tiszteletben tartotta a művészeti örökséget, nem szakított teljesen a múlttal: megtartotta kapcsolatát, az ezüstös tonalitást, a részleteknek az egészhez való viszonyát, a klasszikus egyensúlyát és, ami a legfontosabb, a pasztell technikát.

Az absztrakt informel modern eszközeivel sajátosan hozzájárult a pasztell kréta porladó anyaga által egy eredeti művészet kialakításához, melyet nem lehet utánozni. A vitalitás csökkenését látja, érzi a technikai struktúrák terjedésében és mind sötétebb tömegekben jelenik meg a lét a képein. Ez közvetlenül, mint fájdalom, a lírai enformel által valósul meg. Nikolajevič a technicizmusnak megtalálta a leghatásosabb festői ellenszerét. A pasztell festést, amely a 18. században virágzott, a finom színhatásokat, kemény drámai kifejezésig fokozta. Ez a legnagyobb szem-

beszélgetés az elidegenedéssel, az elembertelenedéssel szemben, amellyel a természetelvűséget újra rehabilitálja.

A 20. század művészeti kríziséről nem beszélhetünk, annál inkább azonban a gazdasági és társadalmi kríziséről. S ekkor vetődik fel a kérdés: mit csináljon, hogyan viselkedjen az a képzőművész, aki már kialakította a saját hozzáállását a jelenségekhez, és mit tegyen ugyanazzal a technikával, amikor az ipari technika és technológia sem „tudja mit tegyen”? Lehetséges, a tájhoz való visszatérés, egy eklektikus művészetbe való visszalépés? Lehetséges, de minek vallja Nikolajevic.

Mi történhet ezután: az állandóság, a változtathatatlan, az örökös kiemelés következhet... és — visszatérve a kiállításra —, amikor a terméken végigsétálunk, valami menüett-hangulatot érzünk. Miből ered ez? Talán a technikából, a pasztell festészet új módszeréből, az elegáns formatagolásból és az ezüstös tónusból. Eddig még ezt senki sem tette... Egyedülálló bátor szembeszegülés. Nikolajevic természetadta csendes modorából következik a meglepetés és a pasztell lágy, selymes hatását részben megőrizve, átalakított drámai és tragikus súlyú élményekké. Ez sohasem jellemezte a pasztellt.

Nikolajevic a ráhárult művészi feladatot csendes észrevétlenséggel oldotta meg — kitűnően.

ACS József

UTAZÁS DÉL ÁRNYÉKÁBAN

I.

„PABLO PICASSO 101 ÉVES”

(Andalúziai jegyzet a hagyományos művészethez)

Ducados 1907. Pablo Picasso 1881, Málaga. Andalúziában vörös a föld-fodor sivatag. A spanyol festészet hírhedt formai jegyekkel épült be a világművészet történetébe. Apró, fehér épületek. Lépcsőzetes csoportok. „ETA assasini” a fehér meszelésen falravetve; távoli falvak a boldogsághoz. Favillanykarók idillikus vonulatukban futnak a perspektíva közhelylátványába. Mély kanyonok, kiszáradt folyamokat idéző völgyek, felejthetetlen filmekből meredek falak Kolorádója mindenfelé. Kígyók, ismét távoli településképzetek valóságai a panoráma csücskeiben. Spanyol falvak. „Mini Western City.” Fésűk, tükrök, eltévelyedett idenek. A falvakban Mária-szobrok, Krisztusok és megváltók. Irracionális andalúz művészet a templomok egyszerű, vidéki geometriájában; sötét színekkel az oltárok reményei előtt képek a feszület intelmében. El Greco olcsó ofszetnyomatban felaggatva a légyflekkes, pergős meszelés múltjában.

Ott vannak a bűnös, geometrikus nők s a szabadban fésüllködnek.